

УДК 378.147.091.3:796.42.071.4]:005.336.5
DOI <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2025-1-15>

АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АТЛЕТИЗМУ

Пономарьов В. О.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-7289-1007
cach02061977@gmail.com*

Симонік А. В.

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-8574-8744
020190@ukr.net*

Царенко К. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8212-7296
19871806@ukr.net*

Ключові слова:

*професійно-педагогічна
компетентність,
майбутній тренер, базові
положення, тренування з
обтяженням.*

У статті подається аналіз педагогічних умов і моделі формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму. Показано, на основі чого має будуватися цей процес і які етапи включати. Розглянуто обов'язкові процедури експлікації необхідних і достатніх педагогічних умов відповідної професійної підготовки. Визначено основні базові засади, форми й методи, які передбачають необхідність аналізу змісту наявних навчальних модулів, а також резерви навчально-виховного процесу. Установлено, що представлена модель є логічним завершенням розроблення теоретичних засад формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму. Дисципліна з атлетизму, як одна зі складових базової освіти на факультеті фізичного виховання, спрямована на формування професійно-педагогічної компетентності тренерів, удосконалення теоретичної та практичної підготовки майбутніх спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту, забезпечення можливостей для постійного вдосконалення набутих знань, самореалізації в майбутній тренерській діяльності. Визначено етапи й операційні педагогічні характеристики формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму. Охарактеризовано форми навчальної діяльності, визначено доцільні методи формування професійно-педагогічної компетентності й резерви навчального процесу. Розглянуто різні підходи щодо використання нетрадиційних форм педагогічної взаємодії. Так,

у межах роботи спортивного клубу автори пропонують провести курси тренерів тренажерного залу. На основі аналізу літературних джерел визначено певні фактори, що впливають на ступінь оволодіння майбутніми фахівцями в галузі фізичної культури і спорту професійно-педагогічної компетентності, ставлення до майбутньої тренерської діяльності й бажання постійного самовдосконалення. З'ясовано, що лише використання протягом усього семестру означених методів плюс практика для закріплення матеріалу дають бажаний результат щодо професійно-педагогічної компетентності тренерів на заняттях з атлетизму.

ANALYSIS OF PEDAGOGICAL CONDITIONS AND MODELS OF FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE COACHES IN CLASSES ON “ATHLETICS”

Ponomaryov V. O.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7289-1007
cach02061977@gmail.com*

Symonik A. V.

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8574-8744
020190@ukr.net*

Tsarenko K. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8212-7296
19871806@ukr.net*

Key words: *professional and pedagogical competence, future coach, basic provisions, weight training.*

The article presents an analysis of pedagogical conditions and a model for the formation of professional and pedagogical competence of future coaches in classes on “Athletics”. It is shown what this process should be based on and what stages it should include. Consideration of mandatory procedures for the explication of necessary and sufficient pedagogical conditions of the corresponding professional training. The main basic principles, forms and methods that dictate the need to analyze the content of existing training modules, as well as determine the reserves of the educational process, are determined. It is established that the presented model is a logical conclusion to the development of theoretical principles for the formation of professional and pedagogical competence of future coaches in classes on “Athletics”. The discipline “Athletics”, as one of the components of basic education at the Faculty of Physical Education, is aimed at the formation of professional

and pedagogical competence of coaches, improving the theoretical and practical training of future specialists in the field of physical culture and sports, providing opportunities for continuous improvement of acquired knowledge, self-realization in future coaching activities. The stages and operational pedagogical characteristics of the formation of professional and pedagogical competence of future coaches in the “Athletics” classes are determined. Forms of educational activity are characterized, appropriate methods of forming professional and pedagogical competence and reserves of the educational process are determined. Various approaches to the use of non-traditional forms of pedagogical interaction are considered. Thus, within the framework of the work of a sports club, the authors propose to conduct courses for gym trainers. Based on the analysis of literary sources, certain factors influencing the degree of mastery of professional and pedagogical competence by future specialists in the field of physical culture and sports, attitude to future coaching activities and the desire for constant self-improvement are determined. It is established that only the use of the specified methods throughout the semester plus practice to consolidate the material give the desired result regarding the professional and pedagogical competence of coaches in the “Athletics” classes.

Постановки проблеми. Сучасні високі стандарти як спорту великих досягнень, так і здорового способу життя передбачають необхідність занять з обтяженнями. Усе більше людей намагаються зміцнити або покращити своє здоров'я за допомогою тренувань у тренажерному залі. Проте робота із залізом пов'язана з високою ймовірністю отримання травм різної тяжкості, а також складністю самого процесу тренування, тому підготовка висококласного фахівця, яким повинен бути тренер, є дуже важливим аспектом у структурі вищої освіти загалом і дисципліни з атлетизму зокрема.

Домінування на ринку фізкультурно-спортивних послуг висококваліфікованих тренерів, які мають багаторівневі знання, пояснюється величезною кількістю «споживачів», для більшості яких тренер може бути особистісно значущою персоною, яка відкриває вікно у світ безпечної фізичної культури і спорту як загальнолюдської цінності. Із цих причин у сучасному українському суспільстві виникла й поступово зростає потреба формування нового покоління висококваліфікованих тренерів, здатних відродити в тривалій особистісно орієнтованій взаємодії загальноприйняті стандарти гармонійного всебічного розвитку іншої людини в умовах дозвілля.

Для задоволення потреби в зазначених фахівцях, їхній відповідній професійній підготовці варто проаналізувати педагогічні умови й моделі формування професійно-педагогічної компетентності тренера на заняттях з атлетизму. На необхідність подолання зазначеного недоліку опосередковано вказує нескоординований характер їхньої професійної підготовки.

Мета статті – наукове обґрунтування педагогічних умов і моделі формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму.

Аналіз результатів власного дослідження. Відповідно до зазначеної мети, обґрунтуємо педагогічні умови й моделі формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму.

Вимоги до «надбудови» педагогічної системи, мета якої – формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму, визначимо у формі педагогічних умов.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «умовою» є «необхідна обставина, яка уможливило здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь» [1].

Ми згодні з думкою О. Демінського, який визначає, що головне завдання сучасної системи освіти – підготовка майбутніх фахівців, результат якої має відповідати динамічним змінам у суспільстві [3]. Проте питання вирішення окресленої проблеми залишається відкритим, процес професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів не відповідає вимогам сучасності.

Проблеми професійно-педагогічної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту аналізує В. Мартиненко. Автор декларує, що в сучасних реаліях різноплановості навчання освіта потребує суттєвого вдосконалення, існує необхідність розроблення конкретної моделі формування педагогічних компетенцій і їх упровадження в навчання [6].

Як зазначає Н. Белікова, забезпечення якості професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту обґрунтовано обов'язковою відповідністю вищої освіти

потребам і вимогам майбутньої професійної діяльності [2].

На думку деяких авторів, успішність реалізації тренерської діяльності забезпечується завдяки професійно-педагогічній компетентності, володіння якою передбачає здійснення комунікації й інтеграції особистісним утворенням, розуміння тренером цінності комунікативної діяльності, теоретичну і практичну готовність до її професійної діяльності [4; 5; 7].

На підставі вивчення й оброблення різних літературних джерел можемо констатувати, що визначення базових засад, форм і методів диктують необхідність аналізу змісту наявних навчальних модулів, а також визначення резервів навчально-виховного процесу у формуванні професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму.

На нашу думку, доцільно приділити більше уваги темам, які стосуються основ спортивного харчування, використання тренувань з обтяженнями різними групами населення, покликані закладати теоретичну основу професійних і професійно-педагогічних знань майбутнього тренера. Методи викладання зазначених тем на цей час ретельно розроблені й апробовані поколіннями викладачів і студентів, але насичення їх наближенням до реалій професійно-педагогічної діяльності змістом має рацію.

По-іншому в цьому контексті виглядають теми стосовно будови м'язів і вправ для них, вони створюють можливість для послідовного інтегрування теоретичних знань і вмінь, отриманих під час засвоєння студентами базових практичних навичок на заняттях з атлетизму.

На нашу думку, професійне зростання тренера має відбуватися через практичне виконання студентами вправ з обтяженнями, щоб вони відчули на собі дію психічного й фізичного навантаження на організм. Саме через це частину занять з атлетизму доцільно проводити у вигляді тренувань. Іншу частину доцільно було б присвятити спілкуванню з успішними тренерами. Така логіка поєднання в рамках одного предмета різних складових зумовлена особливостями навчального плану й тим, що в спортивній діяльності традиційно провідну роль виконує розвиток фізичних якостей і вмінь спортсмена, а його знання, як правило, наздоганяють уміння.

У світлі завдань роботи корисною є дисципліна з анатомії та фізіології людини. Цей предмет у поєднанні з предметом з атлетизму дає змогу адаптувати знання, отримані під час вивчення фундаментальних дисципліни, у цілісне уявлення про професійно-педагогічну діяльність тренера.

Також важливим формувальним фактором професійно-педагогічної компетентності майбут-

ніх тренерів є поєднання предмета з атлетизму з виробничою практикою, яка є водночас і формою організації навчання, й окремою навчальною діяльністю. Є очевидним, що її зміст має бути ізоморфним до майбутньої професійної діяльності. Для цього більш за все підходить виробнича практика, що, як правило, проходить водночас із вивченням дисципліни з атлетизму й триває до 8 тижнів. Під час цієї практики відбуватиметься перше спілкування зі споживачами послуг тренажерного залу, здійснюватимуться спроби реальної педагогічної взаємодії.

Після ознайомлення з різними літературними джерелами ми вирішили, що для підвищення ефективності фахової підготовки тренерів на заняттях з атлетизму доцільно було б ужити додаткові навчальні заходи інтегративного характеру. У рамках перенасиченого навчального процесу забезпечити це майже неможливо. Тому автори звернулися до нетрадиційних форм педагогічної взаємодії. Так, у межах роботи спортивного клубу автори пропонують провести курси тренерів тренажерного залу. Це, на їхню думку, дасть змогу досягти недосяжних у рамках навчального процесу ефектів, а саме: дуже інтенсивного процесу навчання; високого ступеня інтеграції знань і вмінь; участі в атестації майбутніх тренерів потенційних роботодавців і тренерів-практиків; систематичної еволюції професійних знань і вмінь.

Програма курсів повинна мати інтегративний характер, тобто поєднувати різні види діяльності (навчальну, квазіпрофесійну, практичну) і реалізуватися у формі лекцій, семінарських, практичних, методичних занять з майбутніми тренерами серед студентів та інших осіб, котрі виявили бажання взяти участь у курсах, а також у вигляді контрольних заходів.

Методами, що можна використовувати на таких курсах, можуть бути лекції-бесіди з кращими тренерами, еволюція, інтегративні тестові завдання, систематизація дидактичного матеріалу, взаємонавчання тощо.

На заняття на тренерських курсах не повинні бути помітні відмінності між структурними елементами, властивими фундаментальним і прикладним дисциплінам, таким як анатомія та фізіологія й атлетизм. На кожному занятті одночасно мають вирішуватися завдання всіх цих дисциплін. Паралельно мають засвоюватися теоретичні знання, формуватися практичні вміння, закріплюватися знання з теорії й методиці фізичного виховання в ході їх інтенсивного застосування. На думку авторів, така концентрація інформації чітко орієнтуватиме учасників курсів на майбутню професійну діяльність.

Охарактеризувавши форми навчальної діяльності, визначивши доцільні методи форму-

вання професійно-педагогічної компетентності й резерви навчального процесу, визначимо етапи й операційні педагогічні характеристики формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму.

Емоційно-мотиваційний етап спрямований на засвоєння студентами досвіду кращих тренерів, а також створення орієнтиру для їхнього професійного розвитку.

В основу добору методів на цьому етапі покладено механізм «підкріплення», пусковим імпульсом якого є позитивні емоції під час знайомства з майбутньою професією та задоволення від результатів виконання діяльності. Тому основними методами на цьому етапі є діалогічні методи (бінарні лекції, спілкування з кращими тренерами, бесіди), використання яких відбуватиметься в межах предмета з атлетизму в шостому семестрі на лекціях і практичних заняттях.

Теоретичний етап спрямований на засвоєння студентами теоретичних основ побудови тренувальних комплексів вправ з обтяженням, які створюють основу професійно-педагогічної компетентності.

Основні методи й форми на цьому етапі представлені в профільних модулях і змісті лекцій професійно-практичного напрямку, інтерактивній модифікації практичних і семінарських занять, об'єктивізації контрольних заходів, квазіпрофесійному насиченні виробничої практики.

Практичний етап спрямований на отримання майбутніми тренерами досвіду педагогічного спілкування в квазіпрофесійній (тренінги, ділові ігри, аналіз ситуацій) і практичній (самостійне проведення тренувань) діяльності. На цьому етапі використовуються також дискусії та відеоспостереження за квазіпрофесійною діяльністю для самоспостереження, самодослідження й самоаналізу студентів.

На нашу думку, найбільш концентровано це відбуватиметься в модулі «Основи персонального тренінгу» дисципліни з атлетизму в 6-му семестрі й у процесі виробничої практики одразу після неї, де варто використовувати елементи перцептивно та сенситивно орієнтованих тренінгів, ділових ігор, аналізу типових професійно-педагогічних ситуацій; тренування в тренажерному залі; тестування психолого-педагогічних і професійно-необхідних знань; еволюацію навчальних досягнень; самостійне проведення студентами мінілекцій, певної частини тренувань; аналіз відеозйомки навчально-професійної діяльності студентів; тренування емоційно-вольової саморегуляції психічного стану.

Інтегративний етап спрямований на інтеграцію знань, умінь, досвіду майбутнього тренера, отриманого на заняттях з атлетизму, у контексті майбутньої професійної діяльності.

Панівні форми, методи, зміст зазначеного етапу: модифікація курсу з атлетизму шляхом орієнтації його на практичне засвоєння студентами основ професійної поведінки тренера; трансформація курсу з атлетизму шляхом уведення до нього квазіпрофесійного модуля «Основи персонального тренінгу», спрямованого на оволодіння комплексом організаційних основ професійної поведінки тренера; використання педагогічних резервів спортивно-тренувального процесу й виробничої практики.

За нашим задумом, означені методи використовуватимуться протягом усього семестру, у якому проводяться заняття з атлетизму.

Процес формування професійно-педагогічної компетентності в студентів ми розглядаємо як послідовне «накопичення» результатів кожного з етапів на фоні регулярного систематичного тренування з обтяженнями, яке відбувається під час навчання з 1-го по 8-й семестр.

Представлена модель є логічним завершенням розроблення теоретичних засад формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх тренерів на заняттях з атлетизму. Її змістовим ядром є експліковані педагогічні умови формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього тренера.

Висновки. Отже, до педагогічних умов формування професійно-педагогічної компетентності зараховуємо такі:

- запровадження адекватної, науково обґрунтованої моделі формування професійно-педагогічної компетентності, яка містить низку взаємопов'язаних компонентів: соціальний запит, мету, етапи, панівні форми, методи й зміст педагогічного процесу;
- відтворення соціально-ціннісної місії тренерської професії в мотиваційній і ціннісно-змістовій структурах особистості майбутнього тренера через інтегративний, висококонтекстуальний та інтерактивний характер викладання дисципліни з атлетизму;
- спрямування модуля професійно-практичного блоку, педагогічної практики, спеціальних тренерських курсів спортивного клубу на забезпечення відповідності специфіки професійно-педагогічної компетентності майбутнього професійного тренера особистісним характеристикам фахівця в поведінковій, емоційно-вольовій і когнітивній сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
2. Белікова Н.О. Науково-методологічні підходи до професійної підготовки сучасного фахівця з фізичного виховання та спорту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Вип. 3К (44) 14. С. 91–96.
3. Демінський О.Ц. Дидактичні основи оптимізації спортивного тренування : монографія. Київ : Вища школа, 2001. 238 с.
4. Корягін В., Блавт О. Сучасні виклики модернізації у фізичному вихованні студентів закладів вищої освіти. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. 2020. С. 93–97.
5. Мазін В.М. Формування культури професійної самореалізації майбутніх учителів фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2008. 40 с.
6. Мартиненко В.В. Проблеми неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 3. С. 55–58.
7. Приймак С.Г. Методичні основи формування функціональної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : навчальний посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 112 с.

REFERENCES

1. Busiel, V.T. (2005). Velykyi tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. Kyiv; Irpin: Perun, 1728 p.
2. Bielikova, N.O. (2014). Naukovo-metodologichni pidhody do profesijnoyi pidgotovky suchasnoho faxivcya z fizychnoho vykhovannya ta sportu [Scientific and Methodological Approaches to the Professional Training of Modern Specialist Physical Education and Sport]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*. – *Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 3K (44) 14, 91–96.
3. Deminskyi, O.Ts. (2001). Dydaktychni osnovy optymizatsii sportyvnoho trenuvannya. [Didactic basics of sports training optimization] : *monohrafiia*. Kyiv : Vyscha shkola, 238 s.
4. Koriahin, V., Blavt, O. (2020). Suchasni vyklyky modernizatsii u fizychnomu vykhovanni studentiv zakladiv vyshchoi osvity [Modern challenges of modernization in physical education of students of higher education institutions]. *Aktualni problemy fizychnoho vykhovannya riznykh verstv naseleння* – Actual problems of physical education of different population strata. 93–97.
5. Mazin, V.M. (2008). Formuvannya kul'tury profesijnoyi samorealizatsiyi maybutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannya. [Formation of a culture of professional self-realization of future physical education teachers]. *Candidate of Pedagogical Sciences*. Zaporizhzhia, 40 p.
6. Martynenko V.V. (2006). Problemy neperervnoi profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv fizychnoho vykhovannya i sportu. [Problems of continuous professional training of physical education and sports specialists]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannya i sportu*. № 3. S. 55–58.
7. Pryimak, S.G. (2019). Metodychna systema rozvytku funktsionalnykh mozhlyvostei maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury u protsesi sportyvno-pedahohichnoho udoskonalennia [Methodological system of the development of functional capabilities of future Physical Education teachers in the process of sports and pedagogical improvement]. *Doctor's thesis*. Chernihiv, Ukraine: T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium".